

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

לקוטי שיחות

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

תולדות

יוצא לאור על ידי מערכת
"אוצר החסידים"

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שלשים ותשע לבריאה

תולדות

ג'ין קיין גרר, חפירת הבארות, די ברכות יצחק. און היות אז דער חידוש אין עבודת יצחק לגבי עבודת אברהם (שבפרשיות לפנ"ז) האָט זיך אַרויסגע- זאָגט אין דעם, וואָס דער יחס (רוחני) צווישן אים און עשרון איז געווען אַנדערש ווי דער יחס פון אברהם צו ישמעאל'ן (כדלקמן) — דעריבער הויבט זיך אָן די סדרה מיט „ואלה תולדות יצחק“ (זה עשו), אָז דער (שם ו) תוכן הסדרה — תולדות, וואָס מיינט (אויך) זיינע „תולדות“ אינעם מובן פון עבודת יצחק ומעשיו וכו',⁵ איז ניכר אין דעם וואָס „ואלה תולדות“ — „זה עשו“⁶.

ב. אין דעם חילוק צווישן ישמעאל'ס שייכות צו אברהם און עשר'ס שייכות צו יצחק געפינט מען צוויי הפכים:

פון איין זייט איז ישמעאל געווען געענטער (ברוחניות) צו אברהם'ען ווי עשו צו יצחק'ן — וואָרום ישמעאל האָט תשובה געטאָן „בחיי אביו“⁷ (ומסתבר

א. אויף „ואלה תולדות יצחק“ זאָגט דער מדרש¹, אָז „ואלה) מוסיף על הראשונים. על מה שכתוב למעלה הימנו בני ישמעאל, ומי ה' זה עשו ובניו שה' בנו של יצחק“ — אָז מיט „ואלה תולדות יצחק“ ווערט געמיינט עשו וואָס איז גע- ווען אַ רשע אָזוי ווי „בני ישמעאל“ (ומהאי טעמא שטייט „תולדות יצחק חסר, להוציא יעקב מכלל הרשעים“).

דאָרף מען פאַרשטיין: וויבאַלד דער מדרש טייטשט „ואלה תולדות גו“ אויף „עשרון“, דאָרף מען זאָגן, אָז דער עיקר ההדגשה איז פסוק (לויטן פ' המדרש) איז (ניט אויף יעקב'ן, נאָר) אויף עשרון — איז תמוה:

א) וואו געפינט מען אָז אין דער סדרה זאָל זיין מער הדגשה אויף עשרון ווי אויף יעקב'ן?²

ב) ועיקר: ווי קען מען בכלל זאָגן אָז „ואלה תולדות יצחק“ — „זה עשו“ (און ניט יעקב)?³

דער כללות הביאור אין דעם:

דער תוכן פון פרשת תולדות איז עגיני (ועבודת) יצחק⁴ — תולדותיו, זיין

(5) כפי הספורנו ע"פ (משא"כ פרשי — נח' בארוכה בלקוש ח"ה ע' 112 ואילך. ע' 354 ואילך (וראה שם ע' 360 התייוד בין ב' הפירושים)). וראה רשי ר"פ נח: שעיקר תולדותיהם כו.

(6) לכאורה ה' אפשר לבאר ע"פ הידוע (תרא' פרשתנו יו, ג. תריח שם (ה, א ואילך) ובכ"מ) שעבודת יצחק — מלשון צחוק עשה לי אלקים — היא ביטול היש לאין, אתכפיא סטיא, ולכן „תולדות (ועבודת) יצחק“ מתבטא ב(ביור ד) עשו (וראה בארוכה לקרש ח"כ ס"ע 341 ואילך).

אבל ביאור זה אינו מספיק. כי מטעם זה לא ה' מתייחס עשו ליצחק בתור בן — תולדות — כי אדרבה, העילוי שבקדושה הנעשה ע"י הסטיא הוא ע"י שבירת הסטיא. וכמרוזל (ראה פסחים מב, ב. ושי"נ. רשי"א פרשתנו כה, כג) שמלוי ירושלים הוא ע"י חורבנה של צור.

(7) ב"ב טז, ב. ב"ר פנ"ט, ז. פרשי לך טו, טו.

(1) שמרר פ"ל, ג.
(2) ודווקא לומר שהוא מצד ב' הפסוקים באמצע הסדרה (כו, לד-לה) „ויהי עשו גו ותהיין גו“.
(3) וגם לפרשי דואלה תולדות יצחק' הם „יעקב ועשו האמורים בפרשה“ — צריך ביאור (בפנימיות העגינים): מכיון שתוכן הסדרה הוא עבודת יצחק (כדלקמן בפנים), איך יתכן ששם הסדרה (המורה על תוכנה) הוא „תולדות“ — לשון רבים — גם עשו, היינו שענינו ועבודתו של יצחק הוא (גם) עשו? והרי עשו יצא ונפרד ממנו (כדלקמן בפנים). וראה לקמן הערה 65.
(4) משא"כ ב' ורא וח"ש, שעגיניו של יצחק שבהם הם פרטים בהסיפור (ועגיניו) של אברהם.

יורש כמש"נ¹⁵ "ירושה לעשו נתתי".
בפשטות וואלט מען געקענט זאגן
דעם טעם אויף דעם¹⁶:

דאס וואס ישמעאל איז ניט געווען
(קיין "ישראל" און) קיין יורש, איז עס
דערפאר וואס ער איז געווען א "בן
האמה", ובמילא (ווי דער פסוק איז
מדגיש) — "כי לא יירש בן האמה
הזאת עם בני (פון שרה); משא"כ עשו
וואס ער איז געווען בן של רבקה.

פון דעם¹⁷ אָבער וואס אויך (אייניקע)
פון (די) בני יעקב זיינען געווען "בני
שפחות"¹⁸ און פונדעסטוועגן איז יעקב
„מטו שלמה"¹⁹ [ניט ווי אברהם ויצחק
וואס יצאו מהם ישמעאל ועשו] — איז
מובן, אז פאר מ"ת האט אויך א "בן
האמה" געקענט (האָבן אויף זיך דעם
גדר פון "ישראל" און) זיין א בן יורש²⁰.

לומר אז דאס איז געקומען מצד
אברהם'ס השפעה אויף אים), משא"כ ביי
עשו'ן געפינט מען ניט אז ער זאל
תשובה טאן. ואדרבא, לויט פירוש
חז"ל⁸ — הוזכר בפרש"י בפרשתנו⁹ —
האט ער בעת מיתתו מעבב געווען
קבורת יעקב במערת המכפלה.

לאידך גיסא אָבער, איז „אברהם¹⁰
יצא (ו"נפרד" ¹¹) ממנו ישמעאל", און
ישמעאל האט ניט געהאט קיין דין
„ישראל"¹² — און דערפאר איז ער ניט
געווען קיין יורש פון אברהם (אפילו
נאך זיין תשובה טאן), ווי ס'שטייט אין
פסוק¹³ „לא יירש בן האמה הזאת עם ..
יצחק"; משא"כ עשו, אע"פ אז אויך ער
איז „יצא (ו"נפרד" פון יצחק'ן „יצחק
יצא ממנו עשו"¹⁰), איז עס אָבער גע-
ווען אין אן אופן אז ער איז פאָרבליבן א
„ישראל (מומר)"¹⁴, און איז געווען א

- (15) דברים ב, ה וברשי שם. קידושין שם.
(16) ראה גם לקריש ח"י ע' 85 הערה 41.
(17) וגם: מזה גופא שצ"ל ונאמר לו „לא יירש גר
עם בני עמ יצחק" מוכח, שבכלל גם הוא יורש. שלכן
ולבני הפלגשים (כולל ישמעאל) גר נתן אברהם
מתנות וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו ח"י (חיש כה,
ו) — כדי שלא יהי' להם חלק בירושה. וראה כלי
יקר ח"ש שם.
(18) שהרי נקראו שפחות גם לאחרני נישואיהו,
וגם לאחרני שילדו בן שני ליעקב (יצא ל, ז, שם, יב).
ועד שהכתוב מדגיש כמה פעמים שלא היו דומות
לנשי יעקב (וישלח לב, כג, לג, א ואילך).
(19) ויקרי שם. ועדין במקומות שנסמנו לעיל
הערה 10.
(20) ראה גם לקריש ח"ה סיע 234 ואילך.

(*) אבל בראש ומרדכי קידושין שם (וראה
בארוכה שו"ת מהרש" ביר ברוך (פראג) סתתקכ"ח):
דעשו לא ירש מאביו אלא לבניו כו'. וראה מהר"ט
והמקנה שם.

(*) כדמוכח בסנה (צא, א): באו בני ישמעאל ..
ולבני הפלגשים גר נתן אברהם כו'. וראה רש"י שם
ד"ה אנטיין.

- (8) סוטה יג, א. ועוד.
(9) כו, מה. וראה פרש"י ויחי מט, כא.
(10) פסחים נו, א. ויקרי פליז, ה. ספרי דברים ו,
ד. האזינו לב, ט. ברכה לג, ב.
(11) לקרית ואתחנן ה, א. שה"ש ט, ד.
(12) וכמש"נ (וירא כא, יב). „ביצחק יקרא לך
זרע", שישמעאל לא היה זרע אברהם (ראה תיב"ע
שם. רמב"ן ריש פרשתנו. הנסמך בהערה הבאה.
ועוד) — משא"כ עשו שנכלל ביצחק, כדמוכח
ממרו"ל (נדרים לא, א) על פסוק הנ"ל „ולא כל
יצחק, הרי שהוא נכלל ביצחק". ועיין רמב"ן עה"פ
(דברים ב, ד). אחיכס בני עשו. וידועה השקרא
ע"ד אמירת „ועקידת יצחק לזרעו היום ברחמים
תזכור" (שו"ע אר"ח סתקצ"א ס"ז (ובשו"ע אדה"ז —
שם ס"ב) וגיכ, עייש בארוכה). וראה הנסמך לקמן
הערה 15 ובשו"ע שם.

ובבית האוצר (כלל א' אות ג' וי"ח) שקראו אם
ישמעאל דינו כישראל מומר כמו עשו או לאו,
עייש.

- (13) וירא כא, י. וראה טור הארוך ופענח רזא ח"ש
כה. ה. ראים וגורא שם כד, י. ועוד.
(14) קידושין יח, ריש ע"א. וראה לעיל הערה 12.

(*) ולהעיר מבר פפ"ב, יג. פרש"י וישלח לו, ז.

איז דער ביאור אין דעם ²⁷: דאָס וואָס עשו איז אַ רשע איז עס מצד גופו, מצד „רישי“ אָבער — און ווי „רישי“ איז „אַפּגעזאַקט“ (אַפּגעטילט ²⁸ פון דער נידעריקייט) פון זיין גוף — איז ער ניט קיין רשע ²⁹; אדרבה, ער האָט אַ שייכות מיט יצחק'ן, און דעריבער איז „רישי“ ³⁰ געבליבן „בגו עיטפֿי דיצחק“.

[ע'ד ווי ס'איז מבוואָר ³¹ בנוגע דעם שטן, אַז מצד זיין שורש למעלה איז „שטן ופנינה לשם שמים נתכווננו“ ³², און ווי ער קומט אַראָפּ למטה ווערט ער רע גמור, ביו „נתן עיניו במקדש ראשון .. שני והחריבו“ ³³ (היפך פון כוונה לשם שמים):

ע'ד'ז איז ביי עשו'ן: ווי ער ווערט „געבאָרן“ פון יצחק'ן — ד.ה. מצד זיין „ראש“ ו„שורש“ כשלעצמו — איז ער טוב; נאָר ווען דער „ראש“ ו„שורש“ קומט אַראָפּ ומתקשר ומתלבש בגופו של עשו, וואָס איז רע גמור, קען דאָרט דער ניצוץ קדושה ניט מאיר זיין, עדמשינ' ³⁴ „נר רשעים ידעך“].

ד. און אין דעם באַשטייט דער יתרון פון עשו'ן אויף ישמעאל'ן:

-
- (27) עייג'כ תויא פרשטנו כ, סעיב ואילך.
 (28) ראה תויא (שם, ג): מצד בחינת המקיף כו.
 (29) להעיר מפדריא שם י: יצחק אחז בראשו של עשו והי מתפלל כו יוחן רשע כו.
 (30) להעיר (דגם) „גופי קברו .. בחקל כפילתא“ (תיב'ע שם). אבל בפדריא שם: גויתו שלחו להר שציר.
 (31) סה"מ אתהלך-לאוניא ע' קנה. לקוית חוקת סב, א.
 (32) ב"ב טז, א.
 (33) סוכה נב, סע"א.
 (34) משלי כד, כ.
-

(*) בההוצאה עם פ"י הרד"ל — חסר מחיבות אלו עד סיום הפרק

והדרא קושיא לדוכתה: וואָס איז דער חילוק צווישן ישמעאל און עשו, וואָס דערפאַר האָט עשו געהאַט אַ דין ישראל, און ניט ישמעאל (כאָטש אַז דוקא ער — און ניט עשו — האָט תשובה געטאָן)?

דערפון גופא איז מוכח, אַז עשו'ס שייכות צו יצחק'ן איז אַ טיפּערע ווי די שייכות ישמעאל צו אברהם'ען, אַזאָ וואָס איז אומאָפהענגיק פון תשובה טאָן.

ג. די שייכות מיוחדת פון עשו מיט יצחק איז אויך מרומז אין מאמר חז"ל ²¹ אַז די קבורה פון „רישי דעשו“ איז גע-ווען „בגו עיטפֿי דיצחק“

— דלכאורה איז עס אַ דבר תמוה ביותר: דער דין ²² איז אַז „אין קוברין רשע אצל צדיק“, ביו עס ווערט דערציילט אין נביאים ²³ אַז ווען מ'האַט אין אלישע'ס קבר אַריינגעוואָרפן דעם גוף פון אַ נביא שקר ²⁴, איז צו אויס-מיינן ער זאָל ניט ליגן לעבן אלישע, האָט דער אויבערשטער געמאַכט אַ נס און אַ נס פון תחיית המתים ²⁵ און דער נביא שקר איז אויפגעשטאַנען אַ לעבע-דיקער — היינט ווי קומט עס אַז „רישי דעשו“ זאָל ליגן „בגו עיטפֿי דיצחק“ (ובפרט, אַז חז"ל ²⁶ אַליין זיינען דערביי מדגיש אַז דאָס איז „רישי דעשו רשינא“) ?!

-
- (21) תיב'ע ויחי נ, יג [ובסדור (כב, א) ותרח לך (פס, ד) מביאו בשם הזהר]. ולהעיר מסוטה יג, א: עיני .. אכרעא דיעקב. ובפדריא ספליט: לתוך מערת המכפלה.
 (22) סנהדרין מז, א. ושוש"ע י"ד ס"י שסב ס"ה.
 (23) מ"ב יג, כא. סנהדרין שם.
 (24) רשי' סנהדרין שם.
 (25) שלא נמסר ביד שליח (תענית ב, סע"א).
 (26) תיב'ע שם. ובאותה שעה גופא בא לערער על קבורתו של יעקב במערת המכפלה (כנ"ל בפנים).

ה. א דוגמא אין הלכה אויף דעם חילוק השייכות פון ישמעאל צו אברהם און פון עשו צו יצחק י"ל בדרך אפשר — די צוויי הסברות (אופנים) אין גדר השליחות³⁸:

אין הסברה איז, א דער שליח איז א מציאות בפני עצמו, ס'איז אבער דין התורה א דער משלח דורך מינוי אלס שליח טוט אויף א זיין עשי' איז שייך, זי ווערט דעם משלח'ס.

א צווייטע הסברה איז, א דיי מציאות פון דעם שליח ווערט כמותו ממש פון דעם משלח (ובדרך ממילא איז עשיתו עשיית המשלח).

ו. דער חילוק הנ"ל צווישן די "תולדות" פון אברהם (ישמעאל) און יצחק (עשו) — איז בהתאם צו דעם חילוק אין זייער אופן העבודה:

פון די חילוקים צווישן עבודת אברהם און עבודת יצחק איז³⁹: אברהם'ס עבודה איז בדרך "מלמעלה למטה" (ממשיך און מגלה זיין אלקות למטה), און די עבודה פון יצחק איז "ממטה למעלה" (צו מזכך זיין די וועלט און איר "אויפהויבן" למעלה):

ווי דער חילוק בפשטות צווישן זייערע עבודות: אברהם אבינו האט זיך עוסק געווען אין ברענגען הכרה וידיעה אין אלקות אויך צו די סאמע נידע-

סיי ישמעאל און סיי עשו, זייענדיק "תולדות" פון אברהם ויצחק, איז (אע"פ א צאון ונפרדו מהם כנ"ל, איז) אין זיי פארבליבן "כח האב"³⁵ [ובפרט אז צדיקים "דומין לבוראן"³⁶, איז דא א קדושה (נצחית) אפילו במעשה ידיהם, ועל אחת כמה וכמה אין זייערע "תולדות"]:

דאס הייסט, און אין זיי ברענגט זיך ארויס ענינו (וקדושתו) פון אברהם ויצחק³⁷ — נאך ווי קדושת אברהם ויצחק ווערט נמשך און טוט אויף חוץ פון תחום הקדושה (אין דעם "ארט" וואס "יצא ממנו"),

דער אונטערשייד צווישן זיי איז אין וועלכן אופן עס זאגט זיך ארויס (אין זיי) די ווירקונג פון די אבות:

ביי ישמעאל'ן איז דאס געווען אין אן אופן וואס האט אים געבראכט צו תשובה טאן, אבער מאידך, איז ער אפילו נאך זיין תשובה געווען אין זיין פריערדיקן גדר, אין זיין העדר השייכות צו אברהם'ען:

משא"כ עשו, כאטש א מצד זיין גוף איז ער נידעריקער פון ישמעאל'ן — וואס דערפאר האט ער נישט תשובה געטאן — אבער מצד ריש' (ווי ס'איז אפגעטיילט פון גופו) איז ער "בגו עיטפי' דיצחק".

(38) ראה בארוכה (והנפק'ם בפועל) לקח טוב (להרי' ענגעל) כלל א' ובהמשצוין שם [וראה גם לקושי ח"ט ע' 323 ואילך. ח"ב ע' 148. ח"ב ע' 303]. ושם, שבפרטיות, יש ג' אופנים בשליחות, עיי"ש.

(39) בהבא לקמן — ראה תרא ותריח ריש פרשתנו. אוהית שם (כרך ד' תתקד, ב ואילך). ד"ה ואלה תולדות תרע"ח (ע' עג ואילך). ד"ה אריביל חצרת' (בסה"מ קונט' ח"ב) פ"ז ואילך. לקושי ח"א ע' 27 ואילך. ח"ה ע' 71 ואילך. ועוד.

(35) ראה זח"ב פז, א (לענין ישמעאל): ברי' דאברהם הוה ברי' דקדישא הוה. ובתרח' פרשתנו (ג), ד: ישמעאל ה' בנו יוצא חלציו ממש .. ודאי ששרש ישמעאל משרש אור פנימ' דחסד דאברהם .. שגם שיצא למטה .. ודאי שגם בחי' פסולת .. דישמעאל יש לה שרש .. באור החסד האלקי דאברהם כ"י. עיי"ש באורך.

(36) במדבר פ"ה, ה. ועוד.
(37) ראה בארוכה תריח שם (לענין ישמעאל). ולהעיר מלקיט' ואתחנן ה, א.

עבודת יצחק אַבער, העלאה ממטה למעלה, פועלט אַז די שייכות פון „מטה“ (וועלט) צו אלקות („מעלה“) זאל זיין מצד דעם „מטה“ גופא — ער אליין ווערט נשתנה און אויפגעהויבן און באַ-קומט אַ שייכות מיט אלקות; ע״ד ווי ביי חפירת בארות, וואָס די אַרבעט באַ-שטייט (ניט אין ברענגען) (און אַריינגיסן אין אַ בור) מיט חיים פון אַן אַנדער אָרט, נאָר) אין גראַבן און אַנטפלעקן די מיט חיים וואָס זיינען באַהאַלטן אין דער אדמה, און אין דעם באַר גופא.

ז. לאַזיך גיסא, אַבער, איז מצד דעם גופא דא אַ מעלה אין המשכה מלמעלה למטה אויף העלאה ממטה למעלה⁴³:

ביי המשכה מלמעלה למטה לייכט דער אור אלקי אין דעם „מטה“ ווי דער מטה איז במקומו, ווי ער איז אין זיין נידעריקייט⁴⁴; ע״ד ווי אברהם אבינו האָט אויפגעטאָן הכרת גדולתו ית' ביי די ערביים ווי זיי שטייען אין זייער ציור;

משא״כ ביי העלאה ממטה למעלה, טוט זיך אויף די שייכות פונעם „מטה“ צו אלקות („מעלה“) דורך זיין אויפ־הויבן זיך פון זיין נידעריקייט, דער מקום המטה גופא ווערט ניט באַלויכטן.

און דאָס איז אויך דער טעם החילוק צווישן אברהם און יצחק אינעם סדר פון זייער עבודה והנהגה⁴⁵: אברהם איז אַרויס פון א״י און „אַראַפגענידערט“ אין מצרים, אין (מצרים וגבולים פון) חוץ — ער האָט באַלויכטן אויך חוץ; דאָ-קעגן יצחק האָט ניט געטאַרט אַרויסגיין

ריקסטע בריות, ביז צו ערביים „שהם משתחוים לאבק רגליהם“⁴⁶, אַז אויך זיי זאלן מכיר זיין גדולתו ית'; און יצחק האָט זיך עוסק געווען אין חפירת בארות, אַראַפצונעמען דעם עפר ואדמה אבנים ועצים וואָס פאַרדעקן אויף די מיט חיים וואָס געפינען זיך בפנים האדמה, וואָס בפנימיות איז דאָס די עבודה פון אויסאיידלען דעם נברא („מטה“) פון זיין ערדישקייט און גראַב-קייט, ביז ס׳זאל אין אים דערהערט ווערן דער מקור וחיות אלקי.

און אין יעדער פון די צוויי אופנים („מלמעלה למטה“ און „ממטה למעלה“) איז דא אַ מעלה שאין בזולתו:

ביי המשכה מלמעלה למטה ווערט דער „מטה“ באַווינקט און באַלויכטן פון דעם „מעלה“, אַבער ניט מצד שינוי גדרו פון דעם „מטה“ גופא. ובנדו״ד, באַ אברהם/עז: דאָס וואָס די ערביים כו' האָבן אויסגערופן „אל עולם“⁴⁷ איז ניט געווען זייער אַן אויפטו, אַז מצד זייער מהות האָבן זיי געהאַלטן דערביי, נאָר „ויקריא“⁴⁸ — אברהם האָט זיי גע-מאַכט „אויסרופן“, דאָס איז פעולתו באופן אַז עס איז זיך מתייחס צו אברהם/עז.

און דעריבער, אע״פֿ אַז אברהם האָט געפועלט אויף די ערביים אַז „יכירו גדולתו“⁴⁹ — זיינען זיי דורכדעם ניט „אויפגעהויבן“ געוואָרן פון זייער נידעריקייט, מצד זייער מציאות זיינען זיי געבליבן „מטה“ און די זעלבע ערביים ווי פריער.

(43) כהנא לקמן — ראה גם לקו״ש ח״ה ע' 75.

(44) ראה תרי״א ותרי״א (פ״ב. פ״א) שם, שדוקא

ע״י אברהם נעשה הידירה בתחתונים.

(45) ראה גם לקו״ש ח״א שם.

(40) בי״מ פו, ב. פרש״י וירא יח, ד.

(41) וירא כא, לג. סוטה י, סע״א ואילך. וראה

לעיל ע' 122 ובהנשמך שם.

(42) לשון התרי״א שם, ג.

„תולדות“: אויך ווי אברהם האָט „געזען“ ישמעאל'ן איז ער בבחי' „מטה“⁵⁰, און זיין עבודה איז צו פועל זיין אויך אויף אים, ביז ער האָט געבעטן⁵¹ „לו ישמעאל יחי' לפניך“.

וויבאלד אָבער אַז דאָס איז אינגאנצן די השפעה ופעולה פון אברהם („משמת אברהם נפל“⁵²) — איז ער דורכדעם ניט אויפגעהויבן געוואָרן⁵³ צו דרגת אברהם⁵⁴; מצד זיין מציאות איז ער „יצא“ „נפרד“ פון אברהם, ובמילא קען ער ניט זיין דער יורש פון אברהם, ובפרט לויט'ן ביאור⁵⁵ אַז אַ יורש איז די מציאות המוריש.

אָבער ענינו של יצחק, אַז דער מטה גופא ווערט דורך אים אויפגעהויבן — איז עדיז אויך געווען בנוגע זיינע „תולדות“, אַז ווי זיי ווערן „געבאָרן“ פון

פון א״י⁴⁶ (ווייל ער איז אַן „עולה תמימה“⁴⁷) — ער האָט געקענט פאַר-נעמען זיך און זיין אין דעם טייל פון וועלט (א״י) וואָס שטייט אין א „העכער-קייט“ און ניט אין דער נידעריקייט פון חר״ל (מצד זיין עבודה האָט חר״ל קיין שייכות ניט צו אור הקדושה).

ח. אַט דער אונטערשייד צווישן עבודת אברהם און עבודת יצחק, איז אויך די סיבה צום חילוק צווישן (תולדותיהם) ישמעאל און עשו:

מצד ענינו של אברהם, המשכה למעלה למטה, קומט אויס, אַז אויך ווען זיינע „תולדות“ זיינען בבחי' „מטה“ — א „בן האמה“, ביז אַז „יצא לתרבות רעה“⁴⁸ — קומט און דערלאנגט אויך דאָרטן אברהם'ס השפעה און איז פועל אויף אים תשובה צו טאָן⁴⁹.

[ומהאי טעמא איז דאָס וואָס אברהם האָט גענומען „האמה הזאת“ קיין סתירה ניט צו זיין עבודה — אדרבה, אין דעם באַשטייט דער אויפטו פון זיין עבודה, אַז ס׳איז דאָ א „מטה“ און ער איז דאָרט ממשיך אור; ועדיז בנוגע זיינע

(50) ראה תרי״א (יב, א): ואעפ״י שהוא יודע מהו ישמעאל י. וראה לך טו, יב וברש״י. מכילתא יתרו כ, ב. ספרי ברכה לג, ב.

(51) לך י, יח (וברש״י שם: יחי' ביראתך). וראה תרי״א פרשתנו ג, סעיד. לקיש ח״א ע' 18 ואל״ך. לקוטי לוי״צ אגרות ע' לב.

(52) ביר (ופרש״י) ספ״ חיי שרה. — ואף שהי צדיק גם לאחר מות אברהם (כנ״ל הערה 49 בשוה״ג) — הרי זה גופא הוא מצד קדושת אברהם שבו (להיותו בנו). וראה לעיל ע' 152.

(53) להעיר מהדיעות שישמעאל לא עשה תשובה (ביר ספסיב. ספסיז. וראה אהבת איתן לע״י ספיק דמגילה. ב״ב שם). ואולי אפ״ל (שלא לאפושי מחלוקת, ובפרט מחלוקת במציאות) שהכוונה בזה שמצ״ע נשאר רשע, ודוחק.

(54) ראה מדבר קדמות (להחיד״א) ע' גרים: (גרים) מאדום באים אף לא מישמעאל, ע״ש. כלי יקר פרשתנו כה, כג. מאמרי אדה״ז תקס״ב (ח״ב) ע' תקה. וראה לקמן בפנים סעיף ט.

(55) שו״ת צפע״נ דווינסק ח״א ס' קיח. ווארשא ח״א סק״ח. ועוד.

י. ולהעיר מאוה״ת ח״ש (קכא, א. תמה, רע״א): שאילולי ה״י יודע שיצא לתרבות רעה כי״ל לא ה״י רוצה כלל להחזיקו אלא ה״י סבור שיה״י גם הוא הגון וחשוב רק לא כיצחק.

(46) ועדיז נולד מטיפה קדושה דוקא (ביר פמ״ו, ב) — ראה לקיש ח״א שם.

(47) ביר פסיד, ג. פרש״י פרשתנו כו, ב. (48) פרש״י וירא כא, יא. שם, יד (מתנוחמא שמות א. וראה מדרול (ופרש״י) עה״פ שם, ט.

(49) אבל מ״מ אין זה כלל כמו פעולת אברהם על הערביים כר. כי אצלם, מכיון שאינם שייכים כלל לאברהם, הרי ההכרה בגדולתו ית' אינה מתייחסת למציאותם הם (כ״א לאברהם); משא״כ ישמעאל שבר״י דאברהם הוה ברי״ דקדישא הוה — הרי זהו ענינו ומציאותו לבטא ענינו של אברהם, שה״מעלה מאיר את ה״מטה״ (גם במקום המטה), ולכן פועל עלי״ו לשוב כר״י.

י. ולכן נשאר בעי״ת ועדיק גם לאחר מות אברהם, עד מותו (כ״ב טו, סעיב. פרש״י ח״ש כה, יז).

דארט גופא האָט ער נישט נאָר באַלויכטן דעם „מטה“ (ווי עבודת אברהם), נאָר ער האָט דארט אויפגעשטעלט די שבטים אין אַן אופן פון „מטתו שלמה“⁶⁰

(ומהאי טעמא האָט ער געקענט נעמען שפחות — וויילע מצד עבודת יעקב קענען אויך זיינע תולדות פון די שפחות זיין שבטים, ענפי האילן און נאָך העכער — שבטי ייִה⁶¹).

ט. ע״פ האמור וועט אויך זיין פאַר-שטאַנדיק וואָס אַ גרויסער טייל פון דער סדרה „תולדות“ (וואָס דאָס מיינט עשו, כנ״ל לויטן מדרש) רעדט וועגן די הכנות צו די ברכות יצחק און די ברכות — ווייל אויך אין דעם גיט זיך אַרויס עבודתו של יצחק (און) בשייכות צו עשו:

דער טעם פאַרוואָס יצחק האָט גע-וואָלט בענטשן עשו, א״ע״פּ אַז ער האָט געוואוסט און געקענט עשו׳ס ציור ומחות, איז ווייל „ציד בפיר“⁶², אין „רישי׳ דעשו“ (מצד שרשו ומקורו) זיינען דאָ גאָר הויכע ניצוצות (ווי נשמת אונקלוס הגר, רבי מאיר וכו׳)⁶³;

און היות אַז עבודתו של יצחק איז חפירת בארות (ווי דערציילט פריער אין סדרה) — צו אויסגראַבן און געפינען די „מים חיים“ וואָס זיינען באַהאַלטן אין דער טיפעניש פון דער ערד — האָט יצחק, דורך די ברכות צו עשו, גע-וואָלט אין אים „אויפגראַבן“ און אַנט-פלעקן אין אים די „מים חיים“ (ניצוצות

אים, זיינען זיי שייך (אויך מצד זייער מציאות גופא) צו זיין דרגא⁶⁴

[ומהאי טעמא, איז מצד זיין עבודה נישט קיין אַרט אויף נעמען אַן „אמה“⁶⁵, וועמענ׳ס תולדות זיינען (מצד עצמם) נישט שייך צו זיין דרגא⁶⁶]

— אויך עשו איז אַ ישראל (מומר) און אַ יורש⁶⁷.

נאָר דאָס איז בלויז מצד „רישי׳ דעשו“ — דער חלק העליון שבו, און ווי רישי׳ איז מצד עצמו, מצד שורשו כנ״ל; אָבער ווי „רישי׳“ איז בהתחברות מיטן גוף, ד.ה. אין מקום המטה גופא, איז ער „יצא“ ו„נפרד“ פון יצחק׳ן אין אַ אופן אַז ער האָט קיין שייכות נישט צו אור הקדושה — ער טוט נישט קיין תשובה (און) דעריבער איז קליפת עשו ערגער ווי קליפת ישמעאל⁶⁸).

[און די צוויי אופני עבודה פון אברהם ייצחק זיינען אַ הכנה צו (עבודת) יעקב, וואָס „הי׳ לו שני הבחינות“⁶⁹ — ס״י פון אברהם און ס״י פון יצחק:

ער איז געווען (און) געטאָן עבודתו) אויך אין חו״ל — ער האָט זיך „אַראַפֿ-געלאָזן“ אין דעם מקום המטה: אָבער

55) פרשיי פרשתנו כה, כו.

56) ע״ד שנולד מטיפה קדושה דוקא ולא יצא לחייל.

57) וזהו שם הסדרה הוא „תולדות“ (וקא על עשו) — כי החידוש בעבודת יצחק הוא, לגלות בעשו כחי „רישי׳“, שמשרוץ רואה גם בעשו שהוא בנו ומתולדותיו (ולכן רצה לברכו, כדלקמן ס״ט). בדוגמת חפירת בארות שמגלה המים חיים שנעובי האדמה.

58) ראה אהיה וירא צג, ב. לקלו״צ לזהר כרך ב׳ ריש ע׳ שצט. ועוד. וראה ספרי האוינו וברכה דלעיל הערה 10. שבת יא, רע״א וברשי׳ שם (אבל ראה ריש שם. זח״ב יז, רע״א ובהנסמא בנצוצי זהר שם. בחי נצבים ל, ז. ועוד).

59) תרא ותרח ריש פרשתנו.

60) ולכן „עיקר הזוג (דמ׳ת) ע״י יעקב שהי מטתו שלמה“ (אהיה חיש קב, א) — כי מ״ת ענינו חיבור עליו ותחתיו.

61) תהלים קכב, ד.

62) פרשתנו כה, כח.

63) תרא פרשתנו כ, ג.

צוגאב צו דעם, וואָס אין אונזערע צייטן, זיינען זיי רובם ככולם אין סוג פון „תינוק שנשבה“ —

איז דאָך אַוודאי און אַוודאי אַז מען דאַרף זיך אָפגעבן צו מקרב זיין אַלע אידן, אויך די וואָס זיינען גאָר ווייט פון אידישקייט, צו „גראַבן“, „דערגראַבן“ זיך און מגלה זיין די „מים חיים“ וואָס איז דאָ ביי יעדן אידן.

יא. דערביי מוז זיין באַוואָרנט אַז דער אופן הקירוב זאָל זיין כהוראת המשנה — „אוהב את הבריות ומקרבן לתורה“⁶⁸: מען דאַרף דערנענטערן און אויפהויבן די בריות צו תורה, און ניט חוץ „מקרב“ זיין די תורה צו בריות. מען טאָר ניט מאַכן קיינע פשרות אין תורה און מצוות, אפילו אַז מען מיינט אַז דורכדעם וועט מען ברענגען אידן נעענטער צו תורה ומצוות. תורה איז „עומדת לעולם ועלומי עולמים, אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת“⁶⁹, ובמילא קען מען אין איר קיינע פשרות ניט מאַכן:

[וכמרומו אין רש"י בראש פרשתנו: ואלה תולדות — יעקב ועשו האמורים בפרשה: וועלכער „עשו“ איז „תולדות יצחק“? דער „עשו“ וואָס איז געזאָגט געוואָרן אין „פרשה“, אין תורה — דער וועמען יעקב איז מברר לויט די דרכים און אַנווייזונגען וואָס זיינען געזאָגט גע- וואָרן אין תורה].

און די עצה דערצו איז צו קוקן אויף יענעם ווי ער איז מצד „ריש״, וואָס דאָן זעט מען ניט די נידעריקייט פון זיין חיצוניות/דיקן מצב, נאָר מ'דערזעט די דערהויבנקייט פון זיין עצמ'דיקן און

קדושה) וואָס זיינען פאַראַן ב' ריש״ דעשר.

[און ווי יצחק זעט עשר'ן, איז ער ראוי דערצו: אָבער אַז „צא ממנו עשו“, איז ער ניט קיין כלי צו די ברכות, און דער- פאַר זיינען די ברכות געגעבן געוואָרן צו יעקב'ן, וואָס דווקא ער „האָט כּכח צו מברר זיין עשר'ן“⁶⁵].

יוד. די הוראה פון דעם אַלעם צו אונז, איז בפשטות:

אויב עשו הרשע, וואָס איז געווען פאַר מתן תורה, האָט אויף זיך דעם תואר „ישראל“ דערפאַר וואָס ער איז יצחק'ס אַ זון (ניט קוקנדיק וואָס ער איז געווען אַ מומר); און אויב יצחק האָט זיך משתדל געווען אויך באַ אים צו דער- גראַבן זיך און מגלה זיין די באַהאַל- טענע פנימיות עשר'ס —

על אחת כמה וכמה ביי אידן נאָך מ'ת, וואָס דער כח וחיות פון יעדן אידן, ניט קוקנדיק אין וואָס פאַר אַ מעמד ומצב ער זאָל זיך געפינען — איז „אנכי הו'י“⁶⁶; ובפרט אַז אויך די אידן וואָס זיינען ניט כדבעי זיינען זיי אויך אין זייער חיצוניות/דיקן ציור ומהות באין ערוך העכער⁶⁷ פון בחי' עשו (אין

(64) וייל שוהו מפני שיש בו ב' הבחיות דאברהם ויצחק (כנ"ל סעיף ח') — ולכן ביכלתו לפעול בירור בה, מטה' כמו שהוא במקומו. ולהעיר מלקיטש חיי ע' 88 ואילך.

(65) תרי"א שם.

וראה אה"ת פרשתנו (ברך ד'. תשצט, ב): והוה שפירש"י ואלה תולדות כר יעקב ועשו האמורים בפרשה דהיינו ע"י יעקב הוא מברר גם את בחי' עשו ומעלה ממנו ניצוצי הקדושה. וראה לקיטש ח"ב (ע' 341-2).

(66) לקיטש ר"פ ראה. ובכ"מ. וראה סנה' מד,

רע"א: אע"פ כר ישראל הוא.

(67) ראה חגיגה בסופה. וש"נ.

(68) אבות פ"א מ"ב.

(69) רמב"ם הל' יסודי התורה רפ"ט.

פנימיות'דיקן מצב, וואָס מצד דעם איז
 ער שייך און רוצה ⁷⁰ צו מקיים זיין כל
 ובמילא וועט ער טאָן אַלץ וואָס איז
 ביכלתו אים צו אויפהויבן און מקרב זיין
 לה' ולתורתו ולמצוותי, צו תורה
 תמימה.

(משיחת ש"פ תולדות תשכ"ח)

(70) רמב"ם הל' גירושין ספ"ב.

הוספה

בתור הוספה בא - "תרגום חפשי" ללה"ק מהליקוט,
לתועלת הלומדים בלה"ק.

ה"תרגום חפשי" נדפס באדיבות "מכון לוי יצחק"
(כפר חב"ד ב'), ותודתינו נתונה להם בזה, וזכות תועלת
הרבים תלוי בהם.

מערכת "ואתם תלוקטו"

תולדות

ההסבר לכך, באופן כללי, הוא: תוכנה של פרשת תולדות הוא עניני יצחק⁴ ועבודתו: תולדותיו, הליכתו לגרר, חפירת הבארות, ברכות יצחק, כיוון שהחידוש שבעבודת יצחק, לעומת עבודת אברהם שבפרשות הקודמות, התבטא בכך שיחסו הרוחני אל עשו היה שונה מיחסו של אברהם לישמעאל (כפי שיוסבר להלן), לכן פותחת הפרשה ב„ואלה תולדות יצחק” – „זה עשו”. כלומר, שם הפרשה ותוכנה „תולדות”, המכוון גם ל„תולדות” במשמעות של עבודת יצחק, מעשיו וכדומה⁵, ניכרים בענין „ואלה תולדות” – „זה עשו”⁶.

א. הקשיים על המדרש ”זה עשו” וההסבר הכללי לכך

על „ואלה תולדות יצחק” נאמר במדרשו, ש”(ואלה) מוסיף על הראשונים. על מה שכתוב למעלה הימנו בני ישמעאל, ומי היה? זה עשו ובניו שהיה בנו של יצחק” – ב„ואלה תולדות יצחק” הכוונה היא לעשו שהיה רשע כ”בני ישמעאל”, ולכן כתוב „תולדות יצחק חסר, להוציא יעקב מכלל הרשעים”.

יש להבין: לפי המדרש מוסב „ואלה תולדות...” לעשו, ואם כך יוצא, שהעיקר בפסוק, לפי המדרש, איננו יעקב אלא עשו. אם כך, תמוה:

(א) היכן מוצאים שבפרשה מודגש יותר עשו מאשר יעקב?²

(ב) ועיקר: כיצד ייתכן לומר ש„ואלה תולדות יצחק” – „זה עשו”, ולא יעקב?³

(4) משא”כ בפ’ וירא וח”ש, שענינו של יצחק שבהם הם פרטים בהסיפור (וענינו) של אברהם.
(5) כפי’ הספורנו עה”פ (משא”כ פרש” – נת’ בארוכה בלקו”ש ח”ה ע’ 112 ואילך. ע’ 354 ואילך (וראה שם ע’ 360 התיווך בין ב’ הפירושים)). וראה רש”י ר”פ נח: שעיקר תולדותיהם כו’.
(6) לכאורה ה’ אפשר לבאר ע”פ הידוע (תו”א פרשתנו יו, ג. תו”ח שם (ה, א ואילך) ובכ”מ) שעבודת יצחק – מלשון צחוק עשה לי אלקים – היא ביטול היש לאין, אתכפאי סט”א, ולכן „תולדות (ועבודת) יצחק” מתבטא (בנידור ד)עשו (וראה בארוכה לקו”ש ח”כ ס”ע 341 ואילך).
אבל ביאר זה אינו מספיק. כי מטעם זה לא ה’ מתייחס עשו ליצחק בתור בן – תולדות – כי אדרבה, העילוי שבקדושה הנעשה ע”י הסט”א הוא ע”י שבירת הסט”א. וכמרו”ל (ראה פסחים מב, ב. וש”נ. רש”י פרשתנו כה, כג) שמילוי ירושלים הוא ע”י חורבנה של צור.

(1) שמו”ר פ”ל, ג.
(2) ודוחק לומר שהוא מצד ב’ הפסוקים באמצע הסדרה (כו, לד”ה) „ויהי עשו גו’ ותהיין גו’”.
(3) וגם לפרש”י ד„ואלה תולדות יצחק” הם „יעקב ועשו האמורים בפרשה” – צריך ביאור (בפנימיות הענינים): מכיון שתוכן הסדרה הוא עבודת יצחק (כדלקמן בפנים), איך יתכן ששם הסדרה (המורה על תוכנה) הוא „תולדות” – לשון רבים – גם עשו, היינו שענינו ועבודתו של יצחק הוא (גם) עשו? והרי עשו יצא ונפרד ממנו (כדלקמן בפנים). וראה לקמן הערה 65.

ב. שני ההפכים שבהבדל בין הקשר של ישמעאל לאברהם ושל עשו ליצחק

בהבדל שבין הקשר של ישמעאל
לאברהם ובין הקשר של עשו ליצחק
קיימים שני הפכים:

מצד אחד, היה ישמעאל קרוב יותר
ברוחניות לאברהם, מאשר עשו
ליצחק, שהרי ישמעאל חזר בתשובה
„בחיי אביו”⁷, ונראה שהיה זה בגלל
השפעת אברהם עליו, ואילו על עשו
אין מוצאים שחזר בתשובה. להיפך,
לפי פירוש חז”ל⁸, המוזכר בפירוש
רש”י בפרשתנו⁹, הוא עיכב לאחר
מותו את קבורת יעקב במערת
המכפלה.

מצד שני, „אברהם”¹⁰ יצא
ו”נפרד”¹¹ ממנו ישמעאל, וישמעאל
לא הוגדר כ”ישראל”¹², ולכן הוא לא

היה יורשו של אברהם, גם לאחר שחזר
בתשובה, ככתוב¹³ „לא יירש בן האמה
הזאת עם... יצחק”. לעומת זאת עשו,
למרות שגם הוא „יצא” ו”נפרד”
מיצחק (”יצחק יצא ממנו עשו”¹⁰),
בכל זאת הוא נשאר בגדר „ישראל
(מומר)”¹⁴, והיה יורש, כפי שנאמר¹⁵
„ירשה לעשו נתתי”.

בפשטות ניתן היה להסביר את
הסיבה לכך¹⁶:

ישמעאל לא היה יורש ו”ישראל”¹⁷,
מפני שהוא היה „בן האמה”. לכן,
כמודגש בפסוק, „לא יירש בן האמה
הזאת עם בני (של שרה)”. אך לא כן
עשו, שהיה בנה של רבקה.

אך מכך¹⁷ שחלק מבני יעקב היו

אדה”ו – שם ס”ב) ונ”כ, עיי”ש בארוכה). וראה
הנסמן לקמן הערה 15 ובשו”ג שם.
ובבית האוצר (כלל א’ אות ג’ ו”ח) שקו”ט אם
ישמעאל דינו כישראל מומר כמו עשו או לאו,
עיי”ש.

(13) וירא כא, י. וראה טור הארוך ופענח רזא
ח”ש כה, ה. רא”ם וגו”א שם כד, י. ועוד.
(14) קידושין יח, ריש ע”א. וראה לעיל הערה
12.

(15) דברים ב, ה וברש”י שם*. קידושין שם.
(16) ראה גם לקו”ש ח”י ע’ 85 הערה 41.
(17) וגם: מזה גופא שצ”ל ונאמר לו „לא יירש
גו” עס בני עם יצחק” מוכח, שבכלל גם הוא יורש.
שלכן „ולבני הפלגשים (כולל ישמעאל) גו” נתן

(7) ב”ב טז, ב. ב”ר פנ”ט, ז. פרש”י לך טו, טו.
(8) סוטה יג, א. ועוד.
(9) כז, מה. וראה פרש”י וחי מט, כא.
(10) פסחים נו, א. ויק”ר פל”ז, ה. ספרי דברים
ו, ד. האזינו לב, ט. ברכה לג, ב.

(11) לקו”ת ואתחנן ה, א. שה”ש ט, ד.
(12) וכמש”נ (וירא כא, יב) „ביצחק יקרא לך
זרע”, שישמעאל לא חי זרע אברהם (ראה תיב”ע
שם. רמב”ן ריש פרשתנו. הנסמן בהערה הבאה.
ועוד) – משא”כ עשו שנכלל ביצחק, כדמוכח
ממרו”ל (נדרים לא, א) על פסוק הנ”ל „ולא כל
יצחק”, הרי שהוא נכלל ביצחק*. ועיין רמב”ן
עה”פ (דברים ב, ד) „אזויכם בני עשו”. וידועה
השקו”ט ע”ד אמירת „ועקידת יצחק לזרעו היום
ברחמים תזכור” (שו”ע או”ח סתקצ”א ס”ז (ובשו”ע

(*) אבל ברא”ש ומרדכי קידושין שם (וראה
בארוכה שו”ת מהר”ם ב”ר ברוך (פראג) סתתק”ח):
דעשו לא ירש מאביו אלא לבניו כו’. וראה מהר”ם
והמקנה שם.

(*) כדמוכח בסנה’ (צא, א) באו בני ישמעאל ..
ולבני הפלגשים גו’ נתן אברהם כו’. וראה רש”י שם
ד”ה אגטין.

(*) ולהעיר מב”ר פ”ב, יג. פרש”י וישלח לו, ז.

הוספה - "תרגום חפשי"

„בגו עיטפיה דיצחק“ (=בתוך חיקו של יצחק).

דבר זה הוא, לכאורה, תמוה ביותר: לפי ההלכה²², „אין קוברין רשע אצל צדיק“, עד אשר, כמסופר בספרי נביאים²³, שכשזרקו לקברו של אלישע גוף של נביא שקר²⁴, עשה הקב"ה נס מיוחד של תחיית המתים²⁵, ונביא השקר קם לתחיה כדי למנוע את קבורתו ליד אלישע. כיצד ייתכן, לפיכך, ש„רישיה דעשו“ ייקבר „בגו עיטפיה דיצחק“, במיוחד כאשר חז"ל²⁶ בעצמם מדגישים, שזהו „רישי' דעשו רשינא“?

ההסבר לכך הוא²⁷: רשעותו של עשו היא מצד גופו, אך מצד „רישיה“, כאשר „רישיה“ מנותק מן הגוף (מופרד²⁸ מן המציאות הנמוכה) אין הוא רשע²⁹. להיפך, יש לו קשר ליצחק, ולכן נשאר „רישיה“³⁰ „בגו עיטפיה דיצחק“.

„בני שפחות“¹⁸, ולמרות זאת נאמר על יעקב ש"מטתו שלימה"¹⁹, שלא כאברהם וכיצחק שיצאו מהם ישמעאל ועשו, מובן, שלפני מתן תורה יכול היה גם „בן האמה" להיות יורש (ולהיסוג כ„ישראל")²⁰.

חזרת איפוא הקושיה למקומה: מהו ההבדל בין ישמעאל לבין עשו, אשר בגללו נחשב עשו ל„ישראל“, ולא ישמעאל, למרות שדוקא הוא (ולא עשו) חזר בתשובה?

דבר זה מוכיח, שהקשר בין עשו ליצחק הוא עמוק יותר מן הקשר בין ישמעאל לאברהם, קשר שאיננו תלוי בחזרה בתשובה.

ג. הקושי על דברי חז"ל אודות קבורת „רישיה דעשו“

על הקשר המיוחד של עשו ליצחק נרמז גם במאמר חז"ל²¹, שקבורת „רישיה דעשו“ (=ראש עשו) היתה

אברהם מתנות וישלח מעל יצחק בנו בעודנו חי (ח"ש כה, ו) – כדי שלא יהי' להם חלק בירושה. וראה כלי יקר ח"ש שם.

18) שהרי נקראו שפחות גם לאחר נישואיהן, וגם לאחר שילדו בן שני ליעקב (ויצא ל, ז, שם, יב). ועד שהכתוב מדגיש כמה פעמים שלא היו דומות לנשי יעקב (וישלח לב, כג, לג, א ואילך). 19) ויק"ר שם. ועד"ו במקומות שנמסנו לעיל הערה 10.

20) ראה גם לקו"ש [המתורגם] ח"ה ס"ע 234 ואילך.

21) תיב"ע ויחי נ, יג [ובסדר (כב, א) ותו"ח לך (פט, ד) מביאו בשם הוה"ר]. ולהעיר מסוטה יג, א: עיני'...אכרעא דיעקב. ובפד"א ספ"ט: לתוך מערת המכפלה.

22) סנהדרין מז, א. טושו"ע יו"ד סי' שסב ס"ה.

23) מ"ב יג, כא. סנהדרין שם.

24) רש"י סנהדרין שם.

25) שלא נמסר ביד שליח (תענית ב, סע"א).

26) תיב"ע שם. ובאותה שעה גופא בא לערער על קבורתו של יעקב במערת המכפלה (כנ"ל בפנים).

27) עייג"כ תו"א פרשתנו כ, סע"ב ואילך.

28) ראה תו"א (שם, ג): מצד בחינת המקיף כו'.

29) להעיר מפד"א שם*: יצחק אחז בראשו של עשו והי' מתפלל כו' יוחן רשע כו'.

30) להעיר ד(גם) „גופי' קברו .. בחקל

(* בהוצאה עם פ' הרד"ל – חסר מתיבות אלו עד סיום הפרק.

הוספה - "תרגום חפשי"

שצדיקים „דומין לבוראן“³⁶, ויש קדושה נצחית במעשה ידיהם, ועל-אחת-כמה-וכמה בתולדותיהם.

כלומר, אצלם מתבטאת קדושתם של אברהם ויצחק³⁷, אך כפי שהיא פועלת ומשפיעה מחוץ לתחום הקדושה (כ"מקום" שאליו „יצא ממנו“).

ההבדל ביניהם הוא באופן שבו מתבטאת אצלם השפעת האבות:

אצל ישמעאל היה זה באופן שהביאו לחזרה בתשובה, אך מצד שני, גם לאחר חזרתו בתשובה הוא נשאר במצב של חוסר קשר לאברהם.

לעומת זאת עשו, למרות שמצד גופו היה ירוד מישמעאל, ולכן הוא לא חזר בתשובה, בכל זאת מצד „רישיה“, כפי שהוא מנותק מגופו, הוא „בגו עיטפיה דיצחק“.

ה. דוגמא לכך בהלכה: שני הסברים לשליחות

ניתן למצוא, בדרך האפשר, דוגמא בהלכה להבדל בין הקשר של ישמעאל לאברהם ובין הקשר של עשו ליצחק, בשני האופנים להגדרת השליחות³⁸: הגדרה אחת היא, שהשליח הוא

(בדומה למוסבר³¹ על השטן, שמצד שורשו למעלה „שטן ופנינה לשם שמים נתכוונו“³², אך כאשר הוא יורד למטה הוא הופך לרע גמור, עד ש„נתן עיניו במקדש ראשון... שני והחריבו“³³ – בדיוק להיפך מכוונה לשם שמים).

וכך אצל עשו: מצד „הולדתו“ מיצחק, כלומר, מצד „ראשו“ ו„שורשו“ הרי הוא טוב, אך כאשר ה„ראש“ וה„שורש“ יורדים ומתקשרים לגופו של עשו, שהוא רע גמור, אין ניצוץ הקדושה יכול להאיר, כדוגמת הנאמר³⁴ „בר רשעים ידעך“.

ד. יתרונו של עשו על ישמעאל

וזהו יתרונו של עשו על פני ישמעאל:

גם אצל ישמעאל וגם אצל עשו נשאר „כוח האב“³⁵, בהיותם „תולדות“ של אברהם ויצחק, למרות שהם יצאו ונפרדו מהם, כדלעיל. ובמיוחד כיוון

כפילתא“ (תיב"ע שם). אבל בפדר"א שם: גויתו שלחו להר שעיר.

(31) סה"מ אתהלך-לאזניא ע' קנה. לקו"ת חוקת סב, א.

(32) ב"ב טז, א.

(33) סוכה נב, סע"א.

(34) משלי כד, כ.

(35) ראה זח"ב פז, א (לענין ישמעאל): ברי' דאברהם הוה ברי' דקדישא הוה. ובתנ"ח פרשתנו (ג, ד): „ישמעאל ה' בנו יוצא חלציו ממש .. ודאי ששרש ישמעאל משרש אור פנימי“ דחסד דאברהם .. שגם שיצא למטה .. ודאי שגם בח' פסולת .. דישמעאל יש לה שרש .. באור החסד האלקי דאברהם כו'. עיי"ש באורך.

(36) במדב"ר פ"ה, ה. ועוד.

(37) ראה בארוכה תו"ח שם (לענין ישמעאל).

ולעזיר מלקו"ת ואתחנן ה, א.

(38) ראה בארוכה (והנפק"מ בפועל) לקח טוב (להר"י ענגל) כלל א' ובהמצויין שם [וראה גם לקו"ש ח"ט ע' 323 ואילך. חי"ב ע' 148. ח"כ ע' 303]. ושם, שבפרטיות, יש ג' אופנים בשליחות, עיי"ש.

הוספה - "תרגום חפשי"

עבודה זו בפנימיות היא זיכרון הנברא ("המטה") מ"ארציותו" וגסותו, עד שתתגלה בו החיות האלקית.

בכל אחת משתי הדרכים שלעיל ("מלמעלה למטה" ו"ממטה למעלה") יש יתרון, שאין באחרת:

על-ידי הורדה ממעלה למטה מושפע ומואר ה"מטה" מן ה"מעלה", אך אין ה"מטה" משנה את מהותו. בעניינו, לגבי אברהם: הכרותם של הערביים על "א-ל עולם"⁴¹ לא היתה מצדו, מפני מהותם שלהם, אלא "ויקרא" – אברהם גרם להם להכריז כן. פעולתם מתייחסת, בעצם, לאברהם.

לפיכך, למרות שאברהם הביא לידי כך שהערביים "יכירו גדולתו"⁴², הרי הוא לא גרם להתרוממותו משפלותם. מהותם שלהם נשארה "מטה", ערביים כמקודם.

לעומת זאת גורמת עבודת יצחק, העלאה ממטה למעלה, לכך, שהקשר שבין "מטה" (העולם) לאלקות ("מעלה") נובע מה"מטה" – הוא עצמו משתנה, מתרומם, ומתקשר לאלקות, כשם שבחפירת בארות אין מביאים ושופכים לבור מים חיים ממקום אחר, אלא חופרים ומעלים את המים החיים החבויים באדמה, בבור עצמו.

מציאות בפני עצמו, אך לפי דין התורה נקבע, שעל-ידי מינוי השליח משתייכים מעשיו אל המשלח.

דרך אחרת להסבר בענין זה היא, שמציאות השליח נעשית ממש כמו המשלח, וכתוצאה מכך מעשיו הם מעשי המשלח.

1. אברהם – ממעלה למטה, יצחק – ממטה למעלה

ההבדל הנ"ל בין "תולדות" אברהם (ישמעאל) ויצחק (עשו) הוא בהתאם להבדל שבין דרכי עבודתם, כדלהלן.

אחד מן ההבדלים שבין עבודת אברהם לעבודת יצחק הוא³⁹ שעבודת אברהם היא "מלמעלה למטה" – מגלה ומוריד אלקות למטה, ועבודת יצחק היא "ממטה למעלה" – זיכרון העולם ו"העלאתו" למעלה.

הבדל זה ניכר בפשטות בעבודתם: אברהם אבינו עסק בהבאה לידי הכרה וידיעה באלקות גם של בריות ירודות ביותר, ואפילו ערביים "שהם משתחוים לאבק רגליהם"⁴⁰, ויצחק עסק בחפירת בארות – סילוק העפר, האדמה, האבנים והעצים המכסים על מים חיים הקיימים בתוך האדמה.

39) בהבא לקמן – ראה תו"א ותו"ח ריש פרשתנו. אה"ת שם (כרך ד'. תתקד, ב ואילך). ד"ה ואלה תולדות תרע"ח (ע' עג ואילך). ד"ה אריב"ל חצרת" (בסה"מ קונט' ח"ב) פ"ו ואילך. לקו"ש ח"א [המתורגם] ע' 24 ואילך. ח"ה [המתורגם] ע' 73 ואילך. ועוד.

40) ב"מ פו, ב. פרש"י וירא יח, ד.

41) וירא כא, לג. סוטה י, סע"א ואילך. וראה לעיל ע' 132 ובהנסמן שם.

42) לשון תו"א שם, ג.

עבודתו אין לחוץ-לארץ שום קשר
לאור הקדושה.

ח. ההסבר להשפעתו של אברהם על ישמעאל

הבדל זה בין עבודת אברהם
לעבודת יצחק הוא הסיבה להבדל בין
תולדותיהם – ישמעאל ועשו:

בהתאם לעבודת אברהם, השפעה
מלמעלה למטה, יוצא, שגם כאשר
„תולדותיו” הם בבחינת „מטה” – „בן
האמה”, ואף „יצא לתרבות רעה”⁴⁸,
גם אז מגיעה אליו השפעת אברהם
ומחזירה אותו בתשובה⁴⁹.

(ומשום כך אין בלקיחת „האמה
הזאת” על-ידי אברהם לאשה שום
סתירה לעבודתו. להיפך, דוקא זוהי
עבודתו, „המטה” קיים, והוא מוריד
את האור לשם. וכך גם לגבי
„תולדותיו”: גם כשהכיר אברהם בכך
שישמעאל הוא בבחינת „מטה”⁵⁰, גם

ז. היתרון שבעבודת אברהם – גם מקומו של ה„מטה” מושפע על-ידי ה„מעלה”

מצד שני, דוקא משום כך יש יתרון
בהורדה מלמעלה למטה על-פני
העלאה ממטה למעלה⁴³:

בהשפעה ממעלה למטה מאיר האור
האלקי ב„מטה” במקומו, בשפלותו⁴⁴,
כשם שאברהם החדיר הכרה בגדולת ה'
אצל הערביים בדרגה שלהם.

לא כן בהעלאה ממטה למעלה, שבה
נוצר הקשר בין ה„מטה” לבין האלקות
– ה„מעלה” – באמצעות התנשאות מן
השפלות, מקומו של המטה עצמו
איננו מואר.

זהו הטעם להבדל בין אברהם
ליצחק בסדר עבודתם⁴⁵: אברהם יצא
מארץ ישראל והוריד את עצמו
למצרים, אל המצרים וההגבלות של
חוץ-לארץ – הוא האיר גם בחוץ-
לארץ. לעומת זאת, ליצחק היה אסור
לצאת מארץ ישראל⁴⁶, מפני שהוא
„עולה תמימה”⁴⁷. הוא יכול היה
לעסוק ולשהות בחלק של העולם
הנמצא בדרגה גבוהה, ארץ ישראל,
ולא בשפלות של חוץ-לארץ. לפי

(48) פרש"י וירא כא, יא. שם, יד (מתנחומא
שמות א). וראה מדרז"ל (ופרש"י) עה"פ שם, ט.
(49) אבל מ"מ אין זה כלל כמו פעולת אברהם
על הערביים כו'. כי אצלם, מכיון שאינם שייכים
כלל לאברהם, הרי ההכרה בגדולתו ית' אינה
מתייחסת למציאותם הם (כ"א לאברהם); משא"כ
ישמעאל ש„בר' דאברהם הוה בר' דקדישא הוה”
– הרי זהו ענינו ומציאות לבטא ענינו של אברהם,
שה„מעלה” מאיר את ה„מטה” (גם במקום המטה),
ולכן פועל עליו לשוב*.

(50) ראה תו"א (יב, א): ואעפ"י שהוא יודע מהו

(43) בהבא לקמן – ראה גם לקו"ש [המתורגם]
ח"ה ע' 76-7.

(44) ראה תו"א ותו"ח (פ"ב. פ"א) שם, שדוקא
ע"י אברהם נעשה הדירה בתחתונים.

(45) ראה גם לקו"ש ח"א שם.

(46) ועד"ז נולד מטיפה קדושה דוקא (ב"ר
פמ"ו, ב) – ראה לקו"ש ח"א שם.

(47) ב"ר פס"ד ג. פרש"י פרשתנו כו, ב.

(* ולכן נשאר בע"ת וצדיק גם לאחר מות
אברהם. עד מותו (ב"ב טז. טע"ב. פרש"י ח"ש כב.
(י).

הוספה - "תרגום חפשי"

"תולדותיו" אשר מיד "כשנולדו" ממנו, הם כבר השתייכו לדרגתו של⁵⁴.

(משום כך, אין אצלו מקום ללקיחת "אמה"⁵⁵, שתולדותיה אינם קשורים לדרגה של⁵⁶).

וכך גם עשו הוא ישראל (מומר) ויורש⁵⁷.

אך כל זאת רק לגבי "רישיה דעשו" – החלק העליון שבו, כפי שהוא מצד שורשו. אך כאשר ה"רישיה" מחובר לגוף, כלומר, במקום ה"מטה" ממש, הוא "יצא" ו"נפרד" מיצחק, באופן שאין לו קשר לאור הקדושה – הוא איננו חוזר בתשובה, ולפיכך גרועה "קליפת עשו" יותר מ"קליפת ישמעאל"⁵⁸.

שתי דרכים אלו בעבודת אברהם ויצחק הם הכנה לעבודת יעקב, שהיו לו שתי הבחינות⁵⁹ – הן של אברהם והן של יצחק:

* (55) פרש"י פרשתנו כה, כו.

(56) ע"ד שנולד מטיפה קדושה דוקא ולא יצא לחו"ל.

(57) והוא ששם הסדרה הוא "תולדות" (וקא' על עשו) – כי החידוש בעבודת יצחק הוא, לגלות בעשו בחי' "רישי", שמשו"ז רואה גם בעשו שהוא בנו ומתולדותיו (ולכן רצה לברכו, כדלקמן ס"ט). בדוגמת חפירת בארות שמגלה המים חיים שבעובי האדמה.

(58) ראה אוה"ת וירא צג, ב. לקולו"צ לזר כרך ב' ריש ע' שצט. ועוד. וראה ספרי האזינו וברכה דלעיל הערה 10. שבת יא, רע"א וברש"י שם (אבל ראה ר"ח שם. וח"ב יז, רע"א ובהנמסר בנצוצי וזר שם. בחי' נצבים ל, ז. ועוד).

(59) תו"א ותו"ח ריש פרשתנו.

או עבודתו היא להשפיע עליו, והוא אף ביקש⁵¹ "לו ישמעאל יחיה לפניך".

אך כיוון שכל זה הוא השפעת אברהם, ו"משמת אברהם נפל"⁵², הרי ישמעאל לא התעלה⁵³ על-ידי כך לדרגת אברהם⁵⁴. במהותו שלו הוא "יצא" ו"נפרד" מאברהם, ולכן אין יכול להיות יורש של אברהם, במיוחד⁵⁵ לפי ההסבר שהיורש הוא מציאותו של המוריש.

אך עבודתו של יצחק היא שה"מטה" עצמו מתעלה, וכך היה גם לגבי

ישמעאל*. וראה לך טז, יב וברש"י. מכילתא יתרו כ, ב. ספרי ברכה לג, ב.

(51) לך יז, יח (וברש"י שם: יח' ביראתך). וראה תו"ח פרשתנו ג, סע"ד. לקו"ש ח"א [המתורגם] ע' 16 ואילך. לקו"ש לוי"צ אגרות קודש ע' לב.

(52) ב"ד (ופרש"י) ס"פ חיי שרה. – ואף שהי' צדיק גם לאחר מות אברהם (כנ"ל הערה 49 בשוה"ג) – הרי זה גופא הוא מצד קדושת אברהם שבו (להיותו בנו). וראה לעיל ע' 164.

(53) להעיר מהדירות ישמעאל לא עשה תשובה (ב"ד ספס"ב. ספס"ו. וראה אהבת איתן לע"י ספ"ק דמגילה. ב"ב שם). ואולי אפ"ל (שלא לאפשי מחלוקת, ובפרט מחלוקת במציאות) שהכוונה בזה שמצ"ע נשאר רשע. ודוחק.

(54) ראה מדבר קדמות (להחיד"א) ע' גרים: (גרים) מאדום באים אך לא מישמעאל, ע"ש. כלי יקר פרשתנו כה, כג. מאמרי אדה"ז תקס"ב (ח"ב) ע' תקה. וראה לקמן בפנים סעיף ט'.

(55) שו"ת צפע"נ דויניסק ח"א ס' קיה. ווארשא ח"א סק"ח. ועוד.

(*) ולהעיר מאוה"ת ח"ש (קכא. א. תמה, רע"א): שאילולי ה' יודע שיצא לתרבות רעה כ"כ לא ה' רצה כלל להחזיקו אלא ה' סבור שיהי' גם הוא הגון וחשוב רק לא כיצחק.

באמצעות ברכותיו לעשו, ל"חפור" בו, ולגלות בו "מים חיים", ניצוצות הקדושה הכלולים ב"רישי' דעשו".

וכפי שעשו נראה ליצחק, הריהו ראוי לכך. אך כיוון ש"יצא ממנו עשו", אין הוא כלי לקבלת ברכות, ולפיכך ניתנו הברכות ליעקב, אשר דוקא⁶⁴ ניתן הכח ל"ברר" את ניצוצות הקדושה של עשו⁶⁵.

י. ההוראה: קירוב כל יהודי לתורה

ההוראה מכל האמור, באופן פשוט, אלינו, היא:

אם לעשו הרשע, שהיה לפני מתן תורה, ניתן התואר "ישראל" מפני שהוא בנו של יצחק, בלי להתחשב בהיותו מומר, ואם יצחק השתדל ל"חפור" בו ולגלות את החבוי בפנימיותו,

הרי על-אחת-כמה-וכמה כך הוא הדבר לגבי יהודים שלאחר מתן תורה. הכוח והחיות שבכל יהודי, ללא התחשבות במעמדו ומצבו, הוא, "אנכי

הוא היה ופעל גם בחוץ-לארץ – הוא, "השפיל את עצמו" אל מקום ה"מטה", אך שם הוא לא רק האיר את ה"מטה" כאברהם, אלא הקים את השבטים באופן ש"מטתו שלמה"⁶⁰.

(משום כך הוא יכול היה לקחת שפחות, כי לפי עבודתו, יכולים גם תולדותיו מן השפחות להיות שבטים, ענפי האילן, ואף יותר מכך: שבטי י"ה⁶¹).

ט. ההסבר לכך שבפ' "תולדות" מסופר על ברכות יצחק

לפי האמור יובן גם מדוע חלק גדול מפרשת "תולדות" (שהוא עשו לפי המדרש) מדבר אודות ההכנות לברכות יצחק, ועל הברכות, כי גם בכך מתבטאת עבודת יצחק בקשר לעשו:

יצחק רצה לברך את עשו, למרות שהכיר במהות עשו, כיוון ש"ציד בפיו"⁶². ב"רישיה דעשו", מצד שורשו ומקורו, יש ניצוצות נעלים ביותר, כנשמותיהם של אונקלוס הגר, רבי מאיר וכו'⁶³.

וכיוון שעבודת יצחק היא חפירת בארות, כפי שסופר קודם בפרשה – חפירה וגילוי של "מים חיים" החבויים בעומק האדמה – לפיכך רצה יצחק,

(64) וי"ל שזהו מפני שיש בו ב' הבחינות דאברהם ויצחק (כנ"ל סעיף ח') – ולכן ביכלתו לפעול בידור בה"מטה" כמו שהוא במקומו. ולהעיר מלקו"ש ח"י ע' 88 ואילך.

(65) תו"א שם.

וראה אוה"ת פרשתנו (כרך ד'. תשצט, ב): וזה שפירש"י ואלה תולדות כו' יעקב ועשו האמורים בפרשה דהיינו ע"י יעקב הוא מברר גם את בחי' עשו ומעלה ממנו ניצוצי הקדושה. וראה לקו"ש ח"כ (ע' 341-2).

(60) ולכן "עיקר הוויג (דמ"ת) ע"י יעקב שהי' מטתו שלמה" (אוה"ת ח"ש קכו, א) – כי מ"ת ענינו חיבור עליון ותחתון.

(61) תהלים קכב, ד.

(62) פרשתנו כה, כח.

(63) תו"א פרשתנו כ, ג.

הוספה - "תרגום חפשי"

שעל־ידי כך יקרבו יהודים לתורה ומצוות. התורה „עומדת לעולם ולעלמי עולמים, אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת”⁶⁹, ואי אפשר לעשות בה פשרות.

(דבר זה נרמז ברש"י בתחילת פרשתנו: ואלה תולדות – יעקב ועשו האמורים בפרשה. איזה „עשו” הוא „תולדות יצחק”? – אותו „עשו” ה„אמור” ב„פרשה”, בתורה, אשר אותו מזכך יעקב לפי ההוראות שנאמרו בתורה).

העצה לזאת היא להביט על כל יהודי, כפי שהוא מצד „רישיה”, ואז אין רואים את השפלות שבמצבו החיצוני, אלא את מצבו הפנימי, העצמותי, אשר מבחינה זו הוא קשור ורוצה⁷⁰ לקיים את כל התורה כולה.

מתוך מבט כזה יעשה האדם ככל יכולתו כדי להעלות ולקרב את היהודי האחר לה' ולתורתו ולמצוותיה, לתורה תמימה.

(משיחת ש"פ תולדות תשכ"ח)

הוי”⁶⁶. ובמיוחד, כאשר גם בחיצוניותם נעלים מאד⁶⁷ היהודים, שאינם מתנהגים כראוי, מדרגת עשו. בנוסף לכך, הרי בימינו רובם ככולם הם בגדר „תינוק שנשבה”.

לפיכך, בודאי ובודאי צריך להתמסר לקירוב כל ישראל, גם אלה הרחוקים מאד מן היהדות. צריך „לחפור” ולגלות „מים חיים” הקיימים אצל כל יהודי.

יא. צריך לקרב את היהודים אל התורה השלמה, ללא פשרות

עם זאת יש לדאוג לכך שאופן הקירוב יהיה כהוראת המשנה „אוהב את הבריות ומקרבן לתורה”⁶⁸: יש לקרב ולרומם את הבריות אל התורה, ולא, ח”ו, „לקרב” את התורה אל הבריות. אסור לערוך שום פשרות בתורה ובמצוות, אפילו כאשר חושבים

66) לקו”ת ר”פ ראה. ובכ”מ. וראה סנה’ מד, רע”א: אע”פ כו’ ישראל הוא.

67) ראה חגיגה בסופה. וש”נ.

68) אבות פ”א מ”ב.

69) רמב”ם הל’ יסודי התורה רפ”ט.

70) רמב”ם הל’ גירושין ספ”ב.

